

Regionstyrelsens uppföljningsplan 2021 Tema: Samiska frågor

1 Innehållsförteckning

2	BAKGRUND	3
2.1	Sveriges internationella åtaganden	3
2.2	Sveriges minoritetspolitik.....	4
2.3	Samisk förvaltningsmyndighet.....	4
3	RIKTLINJER FÖR UPPFÖLJNINGAR	5
4	REGIONENS POLITISKA MÅL FÖR OMRÅDET	5
4.1	Regionplan 2020-2022	5
4.1.1	Strategi för länets utveckling	5
4.1.2	Strategi för vård.....	10
5	ÖVRIGA STYRDOKUMENT	10
5.1	Övergripande handlingsplan för en jämställd och jämlik verksamhet 2021-2022	10
6	UPPFÖLJNING AV MINORITETSPOLITIKEN	15
7	OMVÄRLDSBEVAKNING.....	15
7.1	Sanningskommission för det samiska folket	15
7.2	Beslut om proposition med förslag till en konsultationsordning för det samiska folket 16	
7.3	En ny renskötellagstiftning – det samiska folkets rätt till renskötsel, jakt och fiske .	16
8	FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER	17

2 Bakgrund

För att förstå den svenska minoritetspolitiken och uppdraget som samisk förvaltningsmyndighet behövs en förståelse för hur de internationella åtagandena hänger ihop med rikspolitiken och den lokala förvaltningen. Här visualiseras detta som olika kugghjul och hur de samverkar och är avhängiga av varandra. Tillsammans ska delarna i kugghjulen säkerställa mänskliga rättigheter i praktiken. Det som görs på regional nivå får inte enbart stor effekt för individen utan understödjer Sverige som nation med sitt arbete med mänskliga rättigheter och sina internationella åtaganden.

2.1 Sveriges internationella åtaganden

Det internationella ramverket för skyddet av de mänskliga rättigheterna tar sin utgångspunkt i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948. Den följdes år 1966 av de två internationella konventionerna om medborgerliga och politiska rättigheter respektive om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, vilka är juridiskt bindande för de stater som tillträtt dem – däribland Sverige. Därefter har det inom FN utvecklats ett antal internationella instrument till skydd för utsatta individer på områden inom vilka det visat sig finnas ett särskilt skyddsbehov. Sverige har anslutit sig till en majoritet av de centrala FN-konventionerna om mänskliga rättigheter och rapporterar regelbundet till relevanta FN-mekanismer om det nationella arbetet för att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna.

I artikel 27 i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter anges att i de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter, ska de som tillhör sådana minoriteter inte förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget

språk. Bestämmelsen innebär dels ett förbud mot diskriminering, dels en skyldighet för stater att positivt stödja minoriteternas strävanden att bevara sin särart.

I artikel 30 i barnkonventionen finns bestämmelser om minoriteter och språk. Där anges att i stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller personer som tillhör ett urfolk, ska ett barn som tillhör en sådan grupp inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk. Barnkonventionen är sedan 1 januari 2020 inkorporerad som svensk lag.

FN:s generalförsamling har antagit en deklaration om minoriteters rättigheter och en deklaration om urfolks rättigheter. Dessa är inte juridiskt bindande, men kan vara vägledande för medlemsstaterna. Enligt minoritetsdeklarationen ska medlemsstaterna vidta de åtgärder som behövs för att personer som tillhör minoriteter ska kunna åtnjuta de mänskliga rättigheterna och skapa förutsättningar för personer som tillhör minoriteter att utveckla sin kultur samt att utveckla och lära sig sitt språk. Staterna bör även vidta lämpliga åtgärder för att personer som tillhör minoriteter ska ha möjlighet att lära sig sitt modersmål eller att få undervisning i modersmålet.

FN:s generalförsamling har även antagit en deklaration om urfolks rättigheter. Inte heller denna är juridiskt bindande för medlemsstaterna, men den kan vara vägledande. Grundläggande i deklarationen är rätten till självbestämmande och att urfolk därför fritt får bestämma sin politiska ställning och fullfölja sin egen utveckling på de ekonomiska, sociala och kulturella områdena. Den understryker vidare bl.a. rätten till kultur, identitet, språk, hälsa och utbildning samt förbudet mot diskriminering av personer som tillhör urfolk.

2.2 Sveriges minoritetspolitik

Minoritetspolitiken inrättades som eget politikområde i samband med att Sverige år 2000 ratificerade ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (SÖ 2000:2, hädanefter ramkonventionen) och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (SÖ 2000:3, hädanefter språkstadgan). Sverige har därmed i över 20 år haft en särskild och samlad politik för att stärka de nationella minoriteterna och stödja de nationella minoritetsspråken.

Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk inrättades år 2000 och har sedan dess reviderats två gånger, år 2010 och 2019.

2.3 Samisk förvaltningsmyndighet

I samband med att minoritetslagen reviderades år 2010 blev Region Jämtland Härjedalen en samisk förvaltningsmyndighet och har sedan dess arbetat med att implementera dessa rättigheter inom sina kärnverksamheter.

Det övergripande syftet med minoritetspolitiken (Prop 2008/09:158) är att de nationella minoriteterna ska ges möjligheter att tillägna sig, bruka och utveckla sitt modersmål och utveckla en kulturell identitet. De nationella minoriteterna ska kunna överföra sitt minoritetsspråk och sin kultur till nästa generation samt att de nationella

minoritetsspråken, som utgör en del av det svenska kulturarvet, ska kunna bevaras och utvecklas som levande språk i Sverige.

Utöver att samer är nationell minoritet har de också status som urfolk sedan 1977.

3 Riktlinjer för uppföljningar

Regionstyrelsen ska uppmärksamt följa de frågor som kan inverka på regionens utveckling och ekonomiska ställning. I uppföljningsplanen anges att uppdraget som samisk förvaltningsmyndighet är ett sådant område och därmed särskilt ska följas upp under året. Inför redovisning till regionstyrelsen upprättas därför denna skriftlig rapport utifrån följande frågeställningar:

- Vilka mål finns för området/verksamheten (framförallt i regionstyrelsens verksamhetsplan, regionplan och andra övergripande styrdokument)?
- Hur ser måluppfyllelsen ut?
- Om målen inte ser ut att kunna uppfyllas – vilka åtgärder genomförs eller behöver genomföras?

4 Regionens politiska mål för området

I uppdraget som samisk förvaltningsmyndighet är regionen skyldiga att anta mål och riktlinjer för sitt minoritetspolitiska arbete.¹ Styrdokument är framtagna inom regionen i syfte att understödja processen för att till fullo både leva upp till internationella åtaganden, lagstiftning och regionens intentioner som samisk förvaltningsmyndighet.

4.1 Regionplan 2020-2022

Strategierna visar den politiska viljeinriktningen och prioriteringar för de tre åren. Strategier finns för områdena länets utveckling, god vård, våra medarbetare samt ekonomi och verksamhetsresultat.

Samiska utvecklingsfrågor följs upp under områdena länets utveckling och god vård.

4.1.1 Strategi för länets utveckling

4.1.1.1 Verksamhetsplan Regionstyrelsen 2020

Ett friskare liv

Region Jämtland Härjedalen ska samverka med andra samiska förvaltningsregioner för att motverka den diskriminering och psykiska ohälsa som många samer lever med idag.²

¹ 5b § Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

² Reviderad regionplan och budget 2020-2022, s.6

MÅL: Tillgången till en språk- och kulturanpassad vård för den samiska patienten ska öka

Strategi för samisk hälsa ska följas upp och handlingsplan tas fram

Region Jämtland Härjedalen ingår i Kunskapsnätverket för samisk hälsa - ett samarbete som syftar till att säkerställa en god hälsa och en vård på lika villkor för det samiska folket. Samarbetet består av Region Norrbotten, Region Västerbotten, Region Jämtland Härjedalen, Region Dalarna, Sametinget, Landsförbundet svenska samer, Riksorganisationen Samerna, Same Ätnam, Sáminuorra och Svenska samernas riksförbund. Samtliga regioner som ingår i samarbetet har antagit dokumentet Strategi för samisk hälsa - en hälso- och sjukvård som bidrar till en god hälsa och en vård på lika villkor för samer 2020-30.³

Strategins mål är en kulturanpassad hälso- och sjukvård som aktivt bidrar till en god hälsa och en vård på lika villkor för det samiska folket i Sverige. Detta ska uppnås via fem delmål:

1. Utbilda - Höjd kulturkompetens bland anställda inom hälso- och sjukvården
2. Utveckla - Nya arbetssätt och metoder för en språk- och kulturanpassad hälso- och sjukvård
3. Synliggöra - Samiska språk och samisk kultur är närvarande och synliga i hälso- och sjukvården
4. Bredda kunskapen - Samisk hälsoforskning och kunskapsutveckling för en jämlik hälsa främjas
5. Realisera - Verka för ett nationellt kunskapscentrum för samisk hälsa

Det här målet innebär att utifrån den nationella strategin för samisk hälsa utarbeta regionala handlingsplaner. En handlingsplan för samisk hälsa för 2022-2023 har nyligen färdigställts inom Kunskapsnätverket för samisk hälsa. Den är genomarbetad av länskoordinatorer, styrgrupp och politisk referensgrupp. Vidare har en workshop gällande handlingsplanen genomförts under sista tertialet 2020 mellan regionen och samiska samrådet i syfte att inhämta lokala synpunkter från den samiska befolkningen. Handlingsplanen för samisk hälsa är uppdelad utifrån strategins fem delmål och strukturerad för vad Kunskapsnätverket för samisk hälsa kan genomföra själva samt vad regionen behöver genomföra. Handlingsplanen ska ses som ett stöd i arbetet framåt och bör implementeras inom Regionstyrelsens och Hälso- och sjukvårdsnämndens verksamhetsplaner. Det är regionernas ansvar att den ska hanteras i samband med övriga styrdokument och verksamhetsplaner för att nå målen i Strategi för samisk hälsa.

Kunskapsnätverket för samisk hälsa har beviljats utvecklingsmedel om 5,6 mkr av Socialdepartementet för perioden 2021-23 utifrån Strategi för samisk hälsa. Dessa medel ska understödja arbetet med att uppfylla målen i strategin och är till viss del tillgängliga för regionen i arbetet framåt. Det är budgeterat 200 000 kr per år (2022 och 2023) och region för att stödja regionen i utvecklande av samiska hälsocentraler / resurscentrum eller andra utvecklingsprojekt

³ RS/703/2019

Regionen ska inte etablera nya samiska hälsocentraler, utan det som avses är att stödja utveckling i denna riktning på en befintlig hälsocentral. Till exempel har Jokkmokk hälsocentral fått i uppdrag att fungera som samisk resursenhet. Formuleringen "andra utvecklingsprojekt" öppnar upp för fler insatser som möter målen. Denna aktivitet måste förtydligas vad det skulle innebära för regionen med tydlig förankring, och eventuellt också få ytterligare finansiering av regionen.

Avtal med SANKS

Från 1 november 2021 har fyra regioner avtal med SANKS – Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og avhengighet, i Norge. Region Jämtland Härjedalen har haft avtal med SANKS sedan år 2015. Inför förnyandet av ny avtalsperiod, inleddes samverkan inom Kunskapsnätverket för samisk hälsa för förhandlingar mellan regionerna Jämtland Härjedalen, Dalarna, Västerbotten och Norrbotten i syfte att ta fram fyra likalydande avtal för dessa regioner. Det har varit en lång och gedigen process som nu säkerställer möjligheten för fler samer i de fyra regionerna att få en språk- och kulturanpassad vård hos SANKS. Avtalen löper över 3 år och de omfattar både vård av patienter och kompetensutveckling för personal.

Delprojekt i Antistigmaprojektet genom Folkhälsomyndigheten

Region Jämtland Härjedalen är en av tre regioner i landet (tillsammans med Region Skåne och Region Jönköping) som ingår i Folkhälsomyndighetens uppdrag att under 2020-2021 stärka det främjande och förebyggande arbetet inom psykisk hälsa och suicid med särskilt fokus på att minska stigma på regional nivå. Detta är ett delprojekt inom ett myndighetens övergripande antistigmauppdrag inom området (2019-2021).

Inom regionens projekt ingår Vätnoe – slöjd för samisk hälsa, MHFA (Mental First Aid) riktad till samisk befolkning och kunskapsutveckling tillsammans med SANKS. Omställning utifrån initial projektplan har varit nödvändig utifrån pandemipåverkan. Vissa aktiviteter såsom utbildningsinsatser riktade till samisk befolkning eller personal som kräver fysisk närvaro har inte kunnat genomföras. Andra aktiviteter har därför planerats in, stämmts av och godkänts för genomförande av Folkhälsomyndigheten.

I den omställning som fick ske pga av pandemins påverkan har inga nya ändringar skett. Regionen arbetar tillsammans med Folkhälsomyndigheten om en förlängning av projektet för åren 2022-2024. Där finns en förhoppning att Vätnoe och MHFA kommer att kunna genomföras när restriktioner för sammankomster helt släppts.

Digital utbildning i två steg för vårdpersonal av SANKS har genomförts under sista tertialet. Ämnena var Kulturförståelse i möte med den samiska patienten och Suicid och förebyggande arbete för psykisk ohälsa. Även föreläsningar med samiskt tema har skett under projektets fokusvecka v.40.

4.1.1.2 Verksamhetsplan Regionala utvecklingsnämnden 2021

Regionalt ledarskap för tillväxt och utveckling

Länet ligger i samiskt förvaltningsområde och är en del av Saepmie. Som regionalt utvecklingsansvariga ska Region Jämtland Härjedalen arbeta för att integrera samiska näringar i det regionala tillväxtarbetet. Regionen har som samisk förvaltningsmyndighet ett ansvar att synliggöra och främja samisk kultur och samiska språk och arbetar därmed för att

Gaaltije blir ett nationellt sydsamiskt resurscentrum för språk och kultur.⁴

MÅL: Säkerställa samiska näringars inkludering i det regionala tillväxtarbetet

Under 2020 har det samiska inkluderats i styrdokument inom det regionala tillväxtarbetet som exempelvis inom den Regionala utvecklingsstrategin och Program för smart specialisering. Hur detta ytterligare ska utvecklas inkluderas i projektet vägar till hållbar utveckling genom samverkansavtal med Gaaltije under 2021 och 2022. Inom målet Skapa struktur för uppföljning och analys av anslag 1:1 regionala tillväxtåtgärder ska det samiska inkluderas och tydliggöras i den struktur som ska tas fram. En handlingsplan för vad som behöver göras när tas fram. I de aktiviteter som genomförs för att målet ska uppnås behöver verksamheten ta hänsyn till ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet.⁵

Region Jämtland Härjedalen driver under åren 2020-2023 ett utvecklingsarbete för att stärka arbetet med hållbarhet inom det regionala utvecklingsarbetet i Jämtlands län. Insatserna ska leda till en ökad regional kapacitet att arbeta med social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet som en helhet med ett tydligt intersektionalitetsperspektiv. Utvecklingsarbetet delfinansieras av Tillväxtverket inom utlysningen ”Vägar till hållbar utveckling”.

I behovsinventeringen inför projektet start och arbetet med revideringen av RUS framkom behov av att tydliggöra samiska förutsättningar och roll i det regionala tillväxtarbetet. Det sker delvis inom ramen för projektet Vägar till hållbar utveckling. Ett samverkansavtal med Gaaltije har upprättats inom projektet. Arbetet är påbörjat och ska löpa under 2021-2022. Huvudaktiviteterna är fortsatt kommunikation med den strategiska planens (SamRus) intressenter. Här ingår främst samiska organisationer och personer men eventuellt även andra. Det kommer att genomföras i olika former såsom – workshop, personliga samtal/intervjuer. Fokus kommer även att vara på den ”tankesmedja” som avses att bilda i projektet. Omvärldsanalys kommer också att genomföras; Hur ser de samiska, strategiska planerna ut i andra samiska regioner i Sverige och andra länder. Slutrapporten kommer vara i form av en samisk RUS. Gaaltije är ansvarig för arbetet i dialog med region Jämtland Härjedalen.

Det finns metodutmaningar kopplat till att följa upp och analysera hur anslag 1:1 fördelas ur ett samiskt perspektiv. Det är olagligt att registrera om en företagare som får stöd tillhör ursprungsbefolkning/är same och det blir därmed inte uppföljningsbart. Projektstöden kan endast spåras till projekt vars syfte har samiskt intresse eller där målgruppen är samiska företagare. Exempel på ärenden:

- Bovre - digital marknadsplats för samiska företag (RUN/219/2021)
- Utveckling av samisk livsmedelsproduktion mot offentliga kök (RUN/539/2020)
- SamRus (RUN/227/2019)
- Samisk kultur i offentliga kök (RUN/324/2019)
- Skearkagidh (RUN/86/2019)

⁴ Reviderad regionplan och budget 2020, s.5

⁵ Verksamhetsplan 2021 Regionala utvecklingsnämnden s.8

Ett dynamiskt kulturliv för demokrati, attraktionskraft och livskvalitet

Ett levande kulturliv är viktigt för välfärden och alla invånare i länet ska ha tillgång till upplevelser av kultur och själva kunna skapa och uttrycka sig. Ett levande kulturliv och folkbildning är viktigt för välfärden och demokratin.⁶

Inom Kulturplan för Region Jämtland Härjedalen 2019-2022⁷ finns ett avsnitt som särskilt påpekar vikten av kultur i sydsamiskt område. Här påpekas att den sydsamiska kulturens historia, samtid och utveckling utgör en viktig del av regionens kultur och kulturarv och ska särskilt främjas.

Det genomförs återkommande samiska kulturevenemang som exempelvis fest- och kulturdagarna Lopme Naestie i Funäsdalen, midsommarfirandet i Ankarede och en ökning av ansökningar om Kulturbidrag från samiska aktörer har skett. Det handlar både om dans, språk, kulturarv och aktiviteter för barn. Utdelningen av det samiska kulturstipendiet görs i ett samarbete mellan Regionen och Stiftelsen Gaaltije. Förutsättningar för den samiska kulturens utveckling, att synliggöra samisk konst och kultur och ge förutsättningar för konstnärligt skapande stärks i flera samarbeten med Stiftelsen Gaaltije. Vidare sker samverkan mellan Jamtli och Gaaltije kring utveckling av museets basutställningar.

Regionen följer också noga Gaaltijes planer för ett samiskt museum i Staare.

Gaaltije har fått ökat verksamhetsbidrag efter överenskommelse med Östersunds kommun.

Viktiga prioriteringar under kulturplaneperioden är insatser för att bevara, stärka och revitalisera det sydsamiska språket samt utveckla möjligheterna till synliggörande och bevarande av det sydsamiska kulturarvet. Detta kan göras i nära samverkan med Stiftelsen Gaaltije, de samiska föreningarna samt biblioteks- och arkivverksamheterna. Samverkan sker mellan Föreningsarkivet, Riksarkivet i Östersund och Gaaltije kring samiska arkiv.

Regionbibliotek Jämtland Härjedalen har, med Regionbibliotek Stockholms godkännande, vidareutvecklat det utbildningspaket som Regionbibliotek Stockholm tagit fram.

Kompetenskit för att jobba med nationella minoriteter i biblioteken - en vidareutveckling av Regionbibliotek Stockholms koncept, syftar till att arbetsgruppen möjlighet att öka sina kunskaper i frågor som handlar om nationella minoriteter och bibliotek. Tanken är att inspirera och guida biblioteken till att bygga vidare på det som redan görs och utveckla verksamheten till att vara ännu mer inkluderande för Sveriges nationella minoriteter.

Tillsammans med regionbiblioteken i Norrbotten, Västerbotten och Västernorrland har en samisk utbildningsdag för bibliotekspersonal genomförts. Den var tänkt att göras i fysisk form, men på grund av pandemin genomfördes den digitalt istället.⁸

Urfolket samer är ett av tre prioriterade områden i samarbetet Kultur i Norr. Det sker bland annat genom samverkan med nätverket Viermie K i form av kartläggning av villkoren för samisk kultur. Ambition om fortsatt samverkan 2022 utifrån definierade prioriterade områden.

Dialog med och Kulturrådet sker kontinuerligt. Dialog med samiska aktörer är alltid central i all utveckling och verksamhet som berör samisk kultur däribland Sametinget och Kulturrådet.

⁶ Reviderad regionplan och budget 2020, s.6

⁷ Dnr RS/1651/2018

⁸

<https://biblioteksverksamhet.se/biblioteksverksamhet/aktuellt/aktuellt/2021-03-08-kompetens-kring-nationella-minoriteter.html>

4.1.2 Strategi för vård

4.1.2.1 Verksamhetsplan Regionstyrelsen 2021

Hög tillgänglighet

Region Jämtland Härjedalen ligger bland de sämsta i Sverige på att leverera hög tillgänglighet till vården. Regionen måste arbeta mer långsiktigt för att hitta ett passande och effektivt upplägg för att förbättra vården och därigenom se över tillgänglighet och korta köerna. Vårdgarantin ska uppfyllas. Produktion och kapacitet ska öka i alla verksamheter. Medarbetarnas verksamhetskunskap ska tas tillvara genom att använda Lean som princip. 1177 ska ha korta svarstider och bra information på nätet.⁹

MÅL: Tillgången till en språk- och kulturanpassad vård för den samiska patienten ska öka

E-utbildning i samisk kulturförståelse

I november 2020 lanserades E-utbildning i samisk kulturförståelse för vårdpersonal. E-utbildningen är kostnadsfri och öppen för alla att använda¹⁰. E-utbildningen har tagits fram av Kunskapsnätverket för samisk hälsa och ska öka kunskapen om samisk kultur och samers rättigheter i hälso- och sjukvården. Bakgrunden är konstaterade brister i vårdens bemötande av samiska patienter och anhöriga. Lanseringen skedde med särskilt fokus på regionerna inom Kunskapsnätverket för samisk hälsa, men därtill har information gått ut till samtliga samiska förvaltningsregioner och kommuner i landet, vårdutbildningar och samiska organisationer. Information har också spridits på arenor för minoritetsarbete. Inför lanseringen producerades ett informationsblad och två informationsfilmer.

E-utbildningen är en långsiktig insats. Under året som gått har vården haft fokus på pandemin, men nu pågår arbetet för att göra e-utbildningen obligatorisk för relevant vårdpersonal under kommande år. Under första halvåret har återkoppling visat att den behöver fortsätta utvecklas för att vara en del av kompetensutvecklingen under många år framöver. Bland annat visar det sig att den behöver få ett urbant/intersektionellt perspektiv.

Mätetalet är antal medarbetare och förtroendevalda som genomgått E-utbildning i samisk kulturförståelse fördelat på områdena primärvård, psykiatri, barn och unga vuxna, regionledning och förtroendevalda. Målvärdet är 70 personer. Målet ser ut att kunna uppfyllas då 51 medarbetare genomgått utbildningen fram till och med andra tertialet.

5 Övriga styrdokument

5.1 Övergripande handlingsplan för en jämställd och jämlik verksamhet 2021-2022

Övergripande handlingsplan för en jämställd och jämlik verksamhet (handlingsplan fortsättningsvis) syftar till att stödja implementering av politiska beslut samt lagefterlevnad

⁹ Reviderad regionplan och budget 2020, s.7

¹⁰ www.reva.samarbeta.se

inom områdena jämställdhet, våld i nära relation, nationella minoriteter, samisk hälsa, barnkonventionen och övriga jämlikhetsfrågor.

Målen i Övergripande handlingsplan för jämställd och jämlik verksamhet 2021-2022 gällande uppdraget som samisk förvaltningsmyndighet är:

1. Samers rättigheter enligt urfolksrätten och minoritetslagen är kända och ett implementeringsarbete pågår. Detta gäller i tilltagande grad även för övriga nationella minoriteter.
2. Tillgången till en språk- och kulturanpassad hälso- och sjukvård för den samiska patienten ökar.
3. Regional utveckling tillvaratar i större utsträckning samisk kompetens och samiska perspektiv.

Målen (och medföljande aktiviteter) som rör urfolket samerna är framtagna i samverkan med Region Jämtland Härjedalens samiska samrådsgrupp.

1. Samers rättigheter enligt urfolksrätten och minoritetslagen är kända och ett implementeringsarbete pågår. Detta gäller i tilltagande grad även för övriga nationella minoriteter.

Ett av de viktigaste och mest omfattande arbetena som görs inom området är utredningen av vad det skulle innebära om Region Jämtland Härjedalen beslutade att implementera hela eller delar av FN:s urfolksdeklaration.

Regionstyrelsen beslutade i november 2020 att med extern kompetens genomföra en utredning av vad det skulle innebära om regionen beslutade att implementera hela eller delar av FN:s urfolksdeklarationen och i arbetet beakta regionens övriga jämställdhetsarbete.¹¹ Regiondirektören fick i uppdrag att söka formerna för detta och i februari 2021 kunde Mattias Åhrén, professor i internationell rätt och urfolksrätt, anställas för utredningsuppdraget. Utredningsarbetet är påbörjat och Åhrén arbetar i nära dialog med Regiondirektören och andra nyckelpersoner inom Regionledningen och Regionstaben. Det stod klart under senare delen av våren 2021 att utredningens dignitet och omfattning kräver mer tid och resurser än regionen initialt förutspådde. Detta har lett till att utredningen planeras vara färdig till våren 2022. Åhréns tidsplan för hösten innefattar nämnder, råd, ledningsgrupper et dyl för att utredningen på bästa sätt ska ha bred förankring och ange riktningen för regionens möjligheter till implementering av de mänskliga rättigheter som urfolksdeklarationen påvisar.

Parallellt med utredningen kommer regionens nämnder och ledningsgrupper få utbildning i urfolksdeklarationens grundprinciper och vad den innebär i praktiken.

De aktiviteter som rör regionens ärendehantering och som syftar till att uppfylla § 8-12 i minoritetslagen¹² gällande rätten att använda samiska i kontakt med Region Jämtland Härjedalen har brister och behöver en tydligare ansvarsfördelning och implementering. Här blir det också en fråga om att regionen ska ha personal som behärskar samiska vilket behöver kartläggas och beroende på utfall potentiellt rekryteras på sikt.

¹¹ Dnr RS/684/2020

¹² Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med minoriteterna i sådana frågor. Samråd ska vara en strukturerad dialog i syfte att kunna beakta deras synpunkter och behov i myndighetens beslutsfattande.¹³ Rutiner och arbetsätt som säkerställer att ärenden som berör samer hänvisas till det samiska samrådet behöver utformas så att regionen säkerställer att en av minoritetslagens grundpelare följs. Här kan utredningen gällande implementeringen av urfolksdeklarationen komma att ge förslag på hur detta ska utformas bättre och mer effektivt i framtiden.

Regionens samiska samråd sker enligt plan och sammanträder fyra gånger per år. Från regionen närvarar regionråd, regiondirektör och strateg för nationella minoriteter och samisk hälsa. De samiska deltagarna företräder sig själva utan vare sig politisk eller organisatorisk tillhörighet. Under pandemiåret som varit har samråden genomförts digitalt.

2. Tillgången till en språk- och kulturanpassad vård för den samiska patienten ska öka

Inom detta mål sker genomförande i nära samarbete med Kunskapsnätverket för samisk hälsa. Aktiviteterna i Övergripande handlingsplan anslutna till målet korrelerar med målen i Strategi för samisk hälsa och redovisas därför tillsammans.

I oktober beviljades Kunskapsnätverket 1 mkr från Socialdepartementet för 2020. Hur dessa medel användes för att både uppfylla strategins delmål redovisas nedan.

Delmål 1. Ökad kulturkompetens för anställda - Utbildningsinsatser

Webinarier

Sedan starten har kunskapsnätverket för samisk hälsa anordnat en gemensam årlig konferens. I december genomfördes detta i form av ett webinarium på temat Samers rätt - med fokus på hälso- och sjukvård. Inbjudna föreläsare var Marie Hagsgård (jurist och expert i Europarådets rådgivande kommitté för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter) och Mattias Åhrén (professor i internationell rätt, urfolksrätt och samisk rätt). Samtalsledare var den samiska journalisten Liv Inger Somby. Webinariet hade 110 deltagare från region, kommun, universitet, Sametinget med flera.

I maj och juni genomfördes ytterligare tre webinarier. Temat för dessa var Maadtoe - dekolonisation som hälsofrämjande strategi. Föreläsare och innehåll var Gudrun Kuhmunen – Dekolonisering gör hälsa, Anja Somby – Dekolonisering av sykepleier/sjuksköterska och Saminuorra – ett panelsamtal om dekolonisering utifrån ett ungdomsperspektiv.

Kunskapsnätverket anlitar den samiska eventbyrån ASM Event att hjälpa med de praktiska detaljerna.

Internutbildning

Kunskapsnätverket har genomfört en tvådagars workshop i urfolksrätt och samers rätt till hälsa med professor Mattias Åhrén. Utbildningen var enbart för Kunskapsnätverket för samisk hälsa och deltagare var länskoordinatorer, huvudkoordinator, styrgrupp och politisk referensgrupp. Utbildningen var digital. Syftet med utbildningen var att stärka den egna kompetensen i urfolksrätt för att i nästa steg kunna vara relevanta kompetensstöd i respektive organisation.

¹³ 5 § Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Delmål 2. Utveckla nya arbetssätt och metoder – Utvecklingsinsatser

Förstudie om digital vård för samer

Digitala tekniker har potential att tillgängliggöra befintlig språk- och kulturkompetens i vården till en större del av den samiska befolkningen. Målet är att fler samer ska få prata med en vårdgivare som har samisk språk- och kulturförståelse. I november och december genomfördes möten med digitalt ansvariga personer i respektive region. Här framkom att samtliga såg möjligheter i att använda digital teknik för att förbättra vården för samer. Det framkom också att man helst ser att vi i ett sådant arbete bygger vidare på befintliga digitala lösningar snarare än utvecklar något helt nytt. I december begärdes offerter in från upphandlade konsultbyråer. Uppdraget gick till Sogeti som startade upp arbetet strax före jul 2020.

Uppdraget består i att genomföra en förstudie där följande frågor utreds:

1) hur ser behovet av digital vård för samer ut? 2) vilka användbara digitala lösningar använder regionerna idag? 3) hur kan olika lösningar samspela, för att skapa en gemensam lösning för samer i samtliga regioner?

Intervjuer har genomförts med samer, digitalt ansvariga i regionerna och företrädare för vårdverksamheterna.

Förstudien har resulterat i rekommendationer och lösningsförslag på olika nivåer har presenteras för Kunskapsnätverket för samisk hälsas politiska referensgrupp den 20 maj. Detta är ett långsiktigt arbete med stor potential. I första skedet är målet att få på plats en digital lösning för samer i den egna regioner, men ser också en möjlighet att på sikt rikta arbetet till samer i hela Sverige som har behov av en språk- och kulturanpassad vårdkontakt.

Demenstester på samiska

Samiska äldre har ofta samiska som modersmål. När samiska äldre går in i demens finns risk för att det förlorar sitt svenska språk och bara pratar samiska. Detta kan vara särskilt svårt om det samiska språket har gått förlorat för de senare generationerna - då kan situationen uppstå att den äldre inte längre kan kommunicera med sina barn, barnbarn och andra familjemedlemmar. Samiska äldre i demens kan också upprepa händelser som har varit vanliga i deras liv, men som omsorgspersonal inte förstår. Det kan till exempel handla om att kvinnorna varje höst börjar packa alla sina saker - inför flytt till vinterlandet. Det finns också forskning som indikerar att samer (och andra urfolk) är mer utsatta för att drabbas av demens än majoritetsbefolkningen.

I Strategi för samisk hälsa är samiska äldre, och särskilt de som drabbas av demens, en prioriterad målgrupp. Därför översätts de mest använda demenstesterna till nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska. (Det handlar om klocktestet, Moca, RUDAS-S och anhörigenkäten, samtliga återfinns på demenscentrum.se) Detta arbete görs i nära samverkan med Katarina Nägga, som är överläkare vid geriatrika akutkliniken i Linköping. Katarina är också same, samt engagerad i Nordens välfärdscenters temanätverk för demens och urfolk. Att översätta testerna till samiska är ett första steg mot att i större utsträckning arbeta kulturanpassat med samer som har en demenssjukdom.

Testerna är för närvarande under översättning med beräknade leveransdatum hösten 2021. De kommer därefter att finnas på sidor på nätet där man normalt hittar demenstester (t.ex. demenscentrum.se) samt aktivt spridas i regioner och kommuner där det bor samiska äldre. De kommer också att ligga till grund för ett mer medvetet arbetssätt kring diagnosticering av demens hos samer.

Fler instruktörer i Första hjälpen till psykisk hälsa

Kunskapsnätverket för samisk hälsa har tidigare utbildat fem samiska MHFA-instruktörer. Flera regioner har beslutat att använda MHFA (Mental Health First Aid eller Första hjälpen till psykisk hälsa) som en av sina suicidpreventiva metoder. I samråd med samer har önskemål framförts om MHFA-instruktörer som har samisk språk- och kulturkompetens, i syfte att kunna hålla kulturellt trygga MHFA utbildningar med till exempel samebyar och sameföreningar.

Ytterligare en instruktör i Dalarna och en i Norrbotten har utbildats. En av dessa är också länskoordinator i Kunskapsnätverket för samisk hälsa och får ett samordnande uppdrag för just MHFA. Det är något som kommer att underlätta arbetet framåt. Den medarbetare inom Region Jämtland Härjedalen som skulle genomgå utbildningen kunde inte delta pga pandemins påverkan på dennes arbetsuppgifter. Det planeras för att under 2022 genomföra två digitala MHFA-utbildningar en under våren och en under hösten.

Första hjälpen och hjärt- och lungräddning i renskötseln

Svenska samernas riksförbund (SSR) ingår i styrgruppen för Kunskapsnätverket för samisk hälsa och är en intresseorganisation för samebyar och sameföreningar. Inom ramen för ett tidigare projekt (Akutsjukvård i extrem glesbygd, AXG, finansierat av Socialdepartementet) utbildades samebyar i första hjälpen. Ett mindre antal samebyar försågs också med hjärtstartare.

Behovet av kunskap i första hjälpen/HLR, liksom tillgång till hjärtstartare är varierat bland samebyarna. Många samebyar bedriver renskötsel långt från farbar väg och ännu längre från vårdinrättningar och ambulans. Flera samebyar saknar också mobiltäckning. Till detta kommer att renskötsel är ett arbete med många risker. För att undersöka behov av både utbildning i första hjälpen/HLR och hjärtstartare i samebyarna fick SSR i uppdrag att genomföra en enkätundersökning bland sina medlemmar. Syftet var att ta reda på: huruvida samebyarna har hjärtstartare och i så fall hur dessa används om man har baskunskap i första hjälpen och HLR, hur man ser på behovet av detta, om det finns vårdutbildade personer i samebyn om man önskar utbildning i Första hjälpen till psykisk hälsa (MHFA). Resultatet visar att samebyarna är intresserade av HLR, AXG och MHFA.

Information, kommunikation och marknadsföring

Nytt informationsmaterial om Kunskapsnätverket för samisk hälsa har haft behov av att uppdateras. Nya foldrar om Kunskapsnätverket är framtagna på svenska, nordsamiska, sydsamiska, lulesamiska. Bristen på översättare i pitesamiska och umesamiska gör att de foldrarna dröjer.

Det är viktigt att i bildspråk kunna visa att det finns en samisk befolkning i regionerna. För att med trovärdighet kunna bilda eget material, och dessutom tillhandahålla en bred och representativ bild av vad samisk kultur är har Kunskapsnätverket valt att köpa in bildmaterial som omfattar hela Saepmie från nordsamiskt område till sydsamiskt. .

En mindre mängd produkter i marknadsföringssyfte är inköpt till Kunskapsnätverket. Det handlar om pennor och kåsor med Kunskapsnätverket för samisk hälsas logotyp på, i avsikt att sprida kännedom om Kunskapsnätverkets arbete. I diskussionen om detta konstaterades att det är en brist att Kunskapsnätverkets logotyp enbart finns på svenska. Därmed har samiska versioner av namn och logotyp arbetats fram.

3. Regional utveckling tillvaratar i större utsträckning samisk kompetens och samiska perspektiv.

Medarbetare inom Regional utveckling och regionstab har genomgått utbildningen *Samisk baskurs för tjänstemän*. Den genomfördes vid två tillfällen och möjliggjordes genom samarbete mellan Utvecklingsstrategen för nationella minoriteter och samisk hälsa och Stiftelsen Gaaltije. Totalt genomgick 40 personer utbildningen.

6 Uppföljning av minoritetspolitiken

Länsstyrelsen Stockholm och Sametingets har det nationella uppföljningsansvaret. De skickar årligen ut en enkät till samtliga kommuner och regioner för uppföljning av minoritetspolitiken. Effekterna av minoritetspolitiken följs upp inom tre delområden; diskriminering och utsatthet, inflytande och delaktighet och språk och kulturell identitet. I enkäten ställs frågor om regionens arbete med nationella minoriteters rättigheter under 2021. Enkäten innehåller totalt 39 frågor. Det exakta antalet frågor som regionen svarat på är beroende av vilka svarsalternativ som valts. Bifogat som bilaga finns hela enkäten.¹⁴ En positiv trend i uppföljningen är att regionen arbetar aktivt med frågor gällande samer och samiska rättigheter. Dock brister det i arbetet med övriga nationella minoriteter. I Övergripande handlingsplan för jämställd och jämlik verksamhet finns en aktivitet som syftar till att rätta till detta, *Möjligheten att etablera samråd för övriga nationella minoriteter utreds*. Ännu är inte formerna för detta utredningsarbete funnet. Bifogat finns enkäten i pdf-format.

7 Omvärldsbevakning

7.1 Sanningskommission för det samiska folket

Regeringen har beslutat att inrätta en sanningskommission som ska kartlägga och granska den politik som förts gentemot samerna i ett historiskt perspektiv och dess konsekvenser för det samiska folket.¹⁵

Kommissionen ska synliggöra och sprida kunskap om samernas erfarenheter och kommissionens slutsatser samt lämna förslag på åtgärder som bidrar till upprättelse och främjar försoning.

Kommissionen ska även bland annat:

- kartlägga och granska den politik som förts gentemot samerna och relevanta aktörers agerande vid genomförandet av den politiken
- sprida kunskap om och öka den allmänna förståelsen för samernas historia och hur historiska oförrätter påverkar dagens villkor för samerna samt verka för att denna kunskap förs vidare till kommande generationer

¹⁴ Bilaga: Uppföljning av minoritetspolitikens utveckling 2021

¹⁵ Dir. 2021:103

lämna förslag på åtgärder som bidrar till upprättelse och främjar försoning och ett livskraftigt samiskt samhälle.

Uppdraget ska slutredovisas senast den 1 december 2025.

7.2 Beslut om proposition med förslag till en konsultationsordning för det samiska folket

Regeringen har beslutat om en omarbetad proposition med förslag till en ny lag om konsultation i ärenden som kan få särskild betydelse för det samiska folket. Syftet är att främja det samiska folkets inflytande över sina angelägenheter. Det omarbetade förslaget innebär bland annat att konsultationsordningen införs i två steg.

Förslaget innebär att regeringen, statliga förvaltningsmyndigheter samt – efter en ändring av lagen – regioner och kommuner ska vara skyldiga att konsultera företrädare för det samiska folket innan beslut fattas i ärenden som kan få särskild betydelse för urfolket samerna.

Mot bakgrund av diskussioner med riksdagens partier beslutade regeringen den 24 mars 2021 att återkalla det tidigare förslag för att göra några justeringar. Framför allt innebär ändringarna att kommuner och regioner blir konsultationsskyldiga två år efter att konsultationsskyldighet införts för regeringen och statliga förvaltningsmyndigheter. Det innebär att den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 mars 2022 och att kommuner och regioner blir konsultationsskyldiga genom den ändring av lagen som föreslås träda i kraft den 1 mars 2024.

7.3 En ny renskötsellagstiftning – det samiska folkets rätt till renskötsel, jakt och fiske

En parlamentariskt sammansatt kommitté ska lämna ett förslag till en ny renskötsellag som ska ersätta den nuvarande rennäringslagen (1971:437).¹⁶ Kommittén ska även analysera det samiska folkets rätt till jakt och fiske – såväl för de sameer som i dag är medlemmar i samebyar som för dem som inte är det. I uppdraget ingår också att föreslå de ändringar i annan författning som kan krävas av hänsyn till renskötselrätten. De förslag som lämnas ska vara förenliga med Högsta domstolens slutsatser i Girjasdomen (NJA 2020 s. 3) och med Sveriges folkrättsliga förpliktelser.

Kommittén ska bland annat:

- bedöma inom vilka delar av statligt ägd mark dels inom åretruntmarkerna, dels ovanför den så kallade lappmarksgränsen när renskötsel är tillåten där, som samebyar i förhållande till staten genom urminnes hävd har ensamrätt att upplåta småviltsjakt och fiske
- ta ställning till om ensamrätten till upplåtelser av jakt enbart gäller småviltsjakt eller om den gäller allt vilt
- föreslå hur samebyarna bör vara organiserade

¹⁶ Dir.2021:35

- bedöma om en förlikningsmekanism bör inrättas för att lösa tvister mellan samebyar, markägare och andra nyttjanderättshavare till mark som har med frågor om renskötselrätt att göra
- modernisera språket och förtydliga terminologin i renskötellagstiftningen
- analysera om en rätt till jakt och fiske även tillkommer de samer som inte är medlemmar i samebyar, och vid behov föreslå författningsreglering eller andra åtgärder för att säkerställa den rätten
- föreslå de ändringar som kan krävas i annan lagstiftning om hänsyn till renskötelsen.

I uppdraget ingår inte att överväga eller lämna förslag till ändringar i grundlag.

Den del av uppdraget som handlar om att utreda inom vilka delar av statligt ägd mark som samebyar har ensamrätt i förhållande till staten att upplåta småviltsjakt och fiske, och om denna ensamrätt omfattar jakt på annat vilt än småvilt, ska redovisas i ett delbetänkande senast den 21 november 2022. Uppdraget i övrigt ska slutredovisas senast den 20 maj 2025.

8 Förslag till åtgärder

Det sker en kontinuerlig progression i frågorna. Utvecklingen skulle bli än mer positiv med en tydligare styrning. Generellt sett för uppdraget gällande samiska utvecklingsfrågor är att de inte fullt ut understöds i styrningen av regionen. Det vill säga att handlingsplan och strategi inte fullt ut implementeras i styrmodellens processer och därmed inte landar i olika verksamhetsplaner fullt ut. Detta är inte unikt för de samiska utvecklingsfrågorna utan samma utmaning möter fler strategiska områden. Ett arbete är påbörjat med att avlyssna strategernas uppfattning om detta inom Hälso- och sjukvårdspolitiska avdelningen där strategen för nationella minoriteter och samisk hälsa är placerad organisatoriskt. För att handlingsplaners och strategiers aktiviteter ska kunna hamna i verksamhetsplanerna och ägas av respektive aktör behöver detta ses över.

Förslag till beslut:

Uppföljningen av regionens arbete inom det samiska området godkänns.